

Malé připomenutí velkého přírodovědce

V srpnu 2019 uběhlo 250 let od narození Georsege Cuviera, ikony přírodovědy konce 18. a první třetiny 19. století. Vzpomeňme tedy u této příležitosti stručně jeho mimořádnou životní dráhu. Zde poznámka pod čarou – nemá jít o vyčerpávající životopis, takových je velké množství, ale připomenutí dnes poněkud opomíjeného velikána.

Georges Cuvier se narodil 23. srpna 1769 jako druhé ze tří dětí Jeana-George Cuviera a Anne-Clémence Catherine Châtel a byl pokřtěn jménem Johann Leopold Nicolaus. Jméno Georges, které celý život používal, bylo připomínkou staršího bratra, který zemřel již ve dvou letech. Pro zajímavost doplňme, že mladší bratr Georges-Frédéric Cuvier je v přírodovědě zapsán svými odontologickými a mammaliologickými pracemi. Rodina žila v Montbéliardu, který v té době patřil k vévodství Württemberskému (až do r. 1796, kdy byl připojen k Francii).

Malý Georges se, zejména díky péči matky, naučil velmi brzy číst (ve čtyřech letech) a výborně kreslit. U svého bratrance Pierra-Nicolase Cuviera, žijícího v Brevilliers, se již v dětství setkává s Buffonovou encyklopedií *Histoire naturelle générale et particulière*. Knihy ho okouzly a svým způsobem nasměrovaly k zájmu o přírodní vědy v budoucnu.

Po základní škole a ukončení studia na místním gymnáziu s vynikajícími výsledky odchází v r. 1784 do Stuttgartu, kde v letech 1784–88 studuje na Académie Ca-

roline. Celá škola byla v té době institucí primárně vychovávající administrátory do služeb vévody Württemberského. Podobný předpoklad existoval také u Cuviera, který si v souladu s vlastními zájmy vybral oddělení Cameral. Toto rozhodnutí bylo zřejmě vedeno možností zapsat si ke studiu přírodní vědy (chemii, mineralogii, zoologii, botaniku), kromě nich se ale věnoval i důlnímu inženýrství, politickým vědám, právu, správě financí, obchodu, teoretické i praktické ekonomii a geometrii.

Z r. 1788, tedy posledního roku studia na Académie Caroline, se dochoval rukopisný dokument, který velmi pravděpodobně reprezentuje první komplexní autorový text nadaného mladého přírodovědce (dnes je uchovávan v archivu Institute de France v Paříži). Popisuje cestu tří přátel ze Stuttgartu do Württemberku. Cuvier byl jako jeden z účastníků pověřen, aby o cestě vytvořil zápis (cesta se odehrála mezi 20. a 28. dubnem 1788). Výlet pojali jako přírodovědnou exkurzi se zaměřením na botaniku, entomologii a geologii v oblasti Švábské Alby, ale kromě přírodovědných pozorování obsahuje též řadu

1

1 Málo známý portrét Georsege Cuviera s klenotem Řádu čestné legie a vyšším odznakem Řádu akademických palem. Litografie A. Dietze podle původní grafiky A. Tardieua z r. 1819

2 *Plesiosaurus dolichodeirus* Conybeare, 1824. Mary Anningová našla tento v pořadí druhý exemplář plesiosaury r. 1824, kdy byl také získán pro Muséum national d'Histoire naturelle v Paříži.

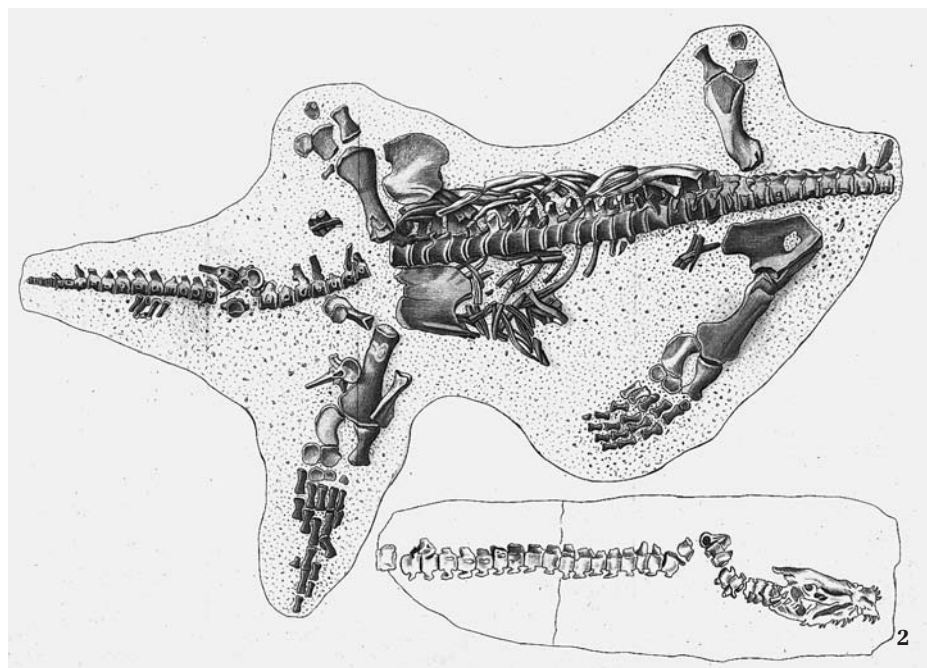
První vyobrazení je publikováno v *Discours sur les révolutions de la surface du globe*. Krk a hlava v pravé dolní části vyobrazení pocházejí z prvního nalezeného exempláře, dnes uloženého v Natural History Museum v Londýně.

3 Kostra ibisa z mumie nalezené v Thébách v Egyptě. Cuvier se ve svém přírodovědném studiu věnoval mimo jiné osteologii a morfologii mumifikovaných ibisů dovezených z Egypta. Toto téma bylo završeno sérií článků publikovaných mezi lety 1800 a 1804 a objevuje se také jako příloha v mnoha vydáních *Discours sur les révolutions de la surface du globe* (včetně českého překladu z r. 1834).

vtipných postřehů a trefných ilustrací (několik kreseb a jeden akvarel), jejichž autorem byl také Cuvier. Už v tomto textu lze u autora odhalit schopnost jasného popisu, výběr vhodného ilustračního materiálu a nadšení pro věc.

Těsně po ukončení studia na Académie Caroline žádné adekvátní místo ve službách vévody z Württemberku nebylo k dispozici a otec, který pobíral jen malou rentu, si nemohl dovolit živit sice vzdělaného, ale nevýdělečného syna. Mladý Cuvier tedy začal hledat zaměstnání odpovídající vzdělání a zájmům a po zvažování několika možností se nakonec rozhodl odejít do služeb rodiny d'Héricy.

Aristokratická rodina d'Héricy, vlastníci rozsáhlé nemovitosti v Normandii, hledala učitele pro své děti a nejstarší syn Achille se tak stal Cuvierovým žákem. Ve volných chvílích Cuvier studoval přírodní poměry okolí a věnoval se samostudiu. Tento úsek jeho života lze označit jako dozrávání přírodovědce, kdy se věnuje vybraným problémům a připravuje první samostatné texty z oblasti srovnávací anatomie a taxonomie bezobratlých, botaniky i geologie.

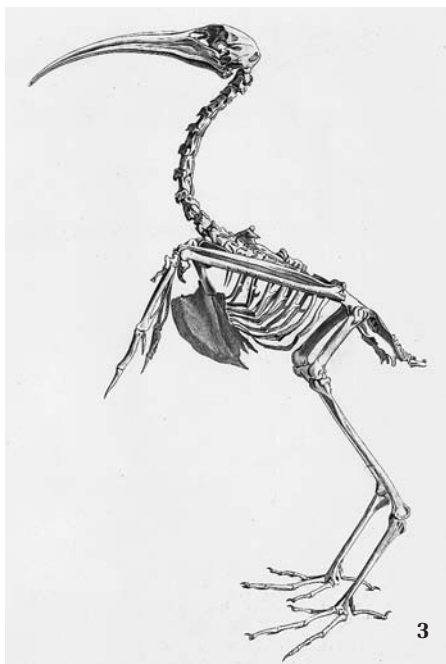
2

Zabýval se ale i řadou dalších přírodovědných disciplín, včetně např. fyziologie živočichů.

V Normandii však nežil Cuvier v intelektuální izolaci a odtržení od zbytku vědecké komunity. Udržoval čilý osobní i korespondenční kontakt s badateli a jeho talent, rozhled a kritické smýšlení více a více upevňovalo jeho pozici. V r. 1794 koresponduje (mimo jiné) s Étienneem Geoffroyem Saint-Hillairem, jedním z nejznámějších zoologů onoho období, který v té době zastával pozici profesora zoologie obratlovců v Muséum national d'Histoire naturelle. Cuvier je brzy pozván do Paříže a do města nad Seinou přijíždí na jaře 1795.

Ačkoli první Cuvierova práce byla publikována již v r. 1792, od r. 1795 začal jeho publikační maraton a intenzivní (mnohdy nejen) badatelská práce mimo jiné v Muséum national d'Histoire naturelle. V r. 1795 se stal asistentem Jeana-Clauda Mertruda, profesora nově vytvořeného oddělení srovnávací anatomie při Jardin des Plantes (botanická i zoologická zahrada). Roku 1796 veřejně přednesl svou první paleontologickou práci, ve které diskutoval fosilní a dnes žijící chobotnatce, jejich morfologii a z ní pak vyvozoval taxonomické závěry (v tištěné verzi vyšla r. 1800). V témže roce je Napoleonem Bonapartem ustanoven Institut de France a Cuvier byl, na základě doporučení mnoha přírodovědců, zvolen jeho členem. Od r. 1799 přebírá místo profesora přírodních věd na Collège de France po Louisovi-Jeanu-Mariovi Daubentonovi a r. 1802 je jmenován titulárním profesorem při Jardin des Plantes.

Zde nemáme dostatečný prostor, abychom vypsalí každou změnu v profesním životě Cuviera. Tyto změny by byly považovány veskrze za úspěšné, avšak podle některých zlých jazyků dokazují jeho oportunismus. Faktem zůstává, že přes veškerou organizační, administrativní a edukační činnost mu zbývalo dostatek času a energie k přípravě a publikování několika stovek prací. Zmíňme se letmo o třech monu-

mentálních monografických publikacích, o kterých Stephen J. Gould prohlásil, že příprava každé z nich by jinému přírodovědci nejspíše zabrala celý život: *Leçons d'anatomie comparée* (pětidílná monografie publikovaná v letech 1800–05 prezentující vztah mezi formou a funkcí vybraných částí těla), *Rècherches sur les ossements fossiles* (čtyřdílná monografie z r. 1812 definující vymírání skupin organismů jako vědecký fakt a využitelnost fosilních zbytků pro rámcové určení stáří vybraných hornin; pozdější vydání jsou mírně odlišná, nejen ve smyslu revize vybraných faktů, ale úvodní část byla publikována jako samostatná práce *Discours sur les révolutions de la surface du globe*), a *Le règne animal* (z r. 1817), kde byla kodifikována Cuvierova představa systematického uspořádání živočišné říše; tato práce zároveň představuje Cuvierovo dílo nejznámější veřejnosti. Všechny uvedené texty ukotvují jeho chápání vybraných

částí přírodovědy od vyváženosti jednotlivých částí těla, které tak lze vzájemně korelovat, přes existenci fenoménu katastrof jako faktoru ovlivňujícího vymírání skupin organismů až po úvahy z pohledu systematického rozřídění organismů. Ačkoli jeho antievoluční chápání organismů a filozofie absolutního katastrofismu v paleontologii jsou z dnešního pohledu chybné, shrnutí dostatečného množství faktů a vytvoření intelektuálních systémů napojených na ostatní vědní celky, v nichž bylo možno systematicky pracovat, je jedním z nepopíratelných úspěchů.

Přes rostoucí míru administrativní zátěže odborně pracoval prakticky až do své smrti. To bylo zcela jistě umožněno nadáním, ale pokud lze usuzovat z dochovaných poznámek jeho současníků, také přísným pracovním režimem a ctížádostí. Právě tato poslední vlastnost v určitých případech mohla stát v pozadí rozhodnutí, která se zdají být z dnešního hlediska rozporuplná. Nikdo z kritiků ale Cuviera nikdy neoznačil za povrchního nebo dokonce neschopného. Víme, že např. ve snaze po zdokonalení procesu přípravy tabulí k publikacím se naučil metody přípravy rytin. Jistě, nikdy nedosáhl dokonalosti profesionálního rytce a prakticky byla drtivá většina ilustrací zhotovena profesionály, ale byl schopen rozeznat reálné limity příslušné techniky a počítat s nimi při přípravě podkladů.

Cuvier zemřel 13. května 1832 v Paříži během epidemie cholery a je pochován na hřbitově Père-Lachaise.

Tak jako každý člověk byl i Georges Cuvier omylný. Přesto zaujímá jedno z čelných míst přírodovědy nejen 19. století. Zmínku také zasluhuje fakt, že byl v r. 1834 publikován český překlad jeho díla *Discours sur les révolutions de la surface du globe* jako první paleontologická kniha v českém jazyce s názvem *Rozprava o převratech kůry zemní*.

Seznam použité literatury uvádíme na webové stránce Živý.

Agentura ochrany přírody a krajiny ČR vydala sborník

Jitka Horáčková, Vojen Ložek a Lucie Juříčková (eds): Měkkýši chráněné krajinné oblasti České středohoří

Monografie o měkkýších chráněné krajinné oblasti České středohoří vyšla jako součást odborného časopisu pro ochranu přírody a krajiny. Publikace představuje první dílo podávající zcela komplexní, detailní a kritický přehled o současném stavu této skupiny bezobratlých živočichů ve Středohoří. Kolektiv autorů během téměř 10 let terénního výzkumu zpracoval 14 793 náleзовých údajů z 1 191 lokalit, kdy doložil a podrobně popsal 164 druhů měkkýšů (z 251 nyní známých druhů na území České republiky). Výsledky byly zasazeny i do historického kontextu malakologic-

kých výzkumů v ČR. Dílo shrnuje celé dosavadní období studia měkkýšů v Českém středohoří od nálezů zakladatelů české malakologie Alfreda Slavíka a Josefa Uličného na konci 19. století až po současnost.

Součástí publikace je také zhodnocení přírodních poměrů Středohoří, vývoj přírody daného území v nejmladší geologické minulosti a podrobný popis základních biotopů. Přiložena je i geologická mapa tohoto pohoří.

Příroda, 37: 1–516, Agentura ochrany přírody a krajiny ČR, Praha 2018

